

DOI 10.36074/24.04.2020.v5.32

БОЇ БЕРЕЗІВСЬКОЇ СОТНІ В 1945 Р.: НА ЗАХИСТІ «КОСМАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ»

ORCID ID: 0000-0003-4236-741X

Адамович Сергій Васильович

доктор історичних наук, професор, професор
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»

УКРАЇНА

У радянській історичній літературі всіляко наголошувалося на тому, що вояки УПА боролися лише з прорадянською частиною населення і боялися відкритих сутичок з регулярними військовими частинами. Це пропагандистське кліше спростовують історики періоду української незалежності І. Андрухів, А. Боляновський, В. В'ятрович, Я. Коретчук, І. Патриляк, Н. Розлуцький та інші, які опублікували ґрунтовні об'єктивні дослідження з історії УПА.

Яскравим прикладом значних розмірів військових дій УПА проти каральних військових радянських загонів стали бойові дії упівців у районі с. Космач у січні-лютому 1945 р. В цей час остаточно формується тактика УПА, заснована на таких елементах як мобільність, маневреність та несподіваність. Виняток склали повстанські підрозділи Коломийщини, які взяли під контроль гірську місцевість і довгий час утримували її [1].

Автор на основі досліджень учених та матеріалів кримінальних справ, які зберігаються в Галузевому державному архіві СБУ в Івано-Франківській області, здійснив спробу проаналізувати роль Березівської сотні у військових діях під с. Космачем у 1945 р.

Зазначимо, що великі масштаби руху опору УПА регулярним радянським військовим частинам засвідчує обсяг залучених військових підрозділів. Так, загалом постійно проти УПА наприкінці 1944 р. боролосся щонайменше 70 тис. осіб, для збільшення мобільності яких було виділено 200 вантажних автомобілів [2]. Натомість становище радянської влади в цей час у гірських селах яскраво розкриває доповідна записка Яблунівського райкому КПУ(б)У «Про політичні настрої населення в листопаді 1944 р.», у якій, зокрема, значилося, що «ми не в стані своїми діями розгромити бандитські групи, не в стані, а тому наш район потребує серйозної військової допомоги» [3]. Яскравою ілюстрацією доповідної стала суспільно-політична ситуація в селі Космач, з якого ще у вересні 1944 р. сотня куреня «Скуби» вигнала військовий гарнізон внутрішніх військ НКВС і до 13 лютого 1945 р. селище залишалося неприступною повстанською столицею [4].

Уже в січні 1945 р. упівці зіштовхнулися в протистоянні з каральними загонами в Космачі (гарнізон військ у селі складав 500 осіб). Стан відділів Коломийського і Станиславівського відтинків, що брали участь у боях, начисляв 1000 – 1200 людей. Як пише літопис УПА, «по кількогодинному бою, не маючи змоги вийти з залізного кільця наших куренів ... більшовики... ще останками сил відбивались від повстанських сил». На підтримку червоним було направлено навіть літаки зі Станиславова, але найяскравішим епізодом

битви став розгром сотнею «Мороза» допомоги більшовикам у присілку Рушір [5].

Про діяльність «Березівської» сотні (військовий підрозділ УПА, сформований 1944 р. переважно з уродженців сіл Вижній Березів, Нижній Березів, Середній Березів та Бая-Березів, тепер Косівського району Івано-Франківської області) в 1945 р. ми багато дізнаємося з матеріалів кримінальної справи повстанця Миколи Петровича Геника, 1923 р.н., уродженця с. Березів-Середній Яблунівського району, який воював бунчужним під псевдо «Змій» [6]. Сотнею керував «Мороз», але значну роль у військових успіхах відгравав «Кривоніс» (Мирослав Симчич).

Підмога енкаведистам, найімовірніше, мала прибути зі сторони Яблунова, і повстанці в присілку Рушір 15 січня 1945 р. влаштували проти них засідку біля зруйнованого моста через р. Лючу. Як згадує М.Симчич у «Братах грому», «засідку влаштували кілометрів три-чотири за Рушором в напрямку Космача. Двісті п'ятнадцять стрільців треба було замаскувати так, щоб ворог не виявив жодного й навіть не запідозрив нічого. Місцина відповідна знайшлася. Гори там брали дорогу в підкову» [7]. Повстанці розташувались на схилах над дорогою, замаскувались у снігу. Сотня мала на озброєнні 22 легких кулемети, полковий міномет, «бронейку», понад 20 автоматів, десь 15 напівавтоматичних рушниць, карабіни й гранати.

Незабаром до річки підїхало 12 вантажних автомашин та легковик. Вони змушені були зупинитися, і звідти висадилися червоноармійці. «Хвацько закидали за плече новенькі автомати, гелготіли собі весело, підбадьорували один одного штурханами. Близької смерті ніхто не відчував. Їхні вгодовані обличчя гармоніювали з червоними погонами й петлицями і різко вирізнялися на тлі засніжених карпатських схилів», – згадує М.Симчич [7].

Повстанці пропустили безборонно вперед російську розвідку, а потім дружно відкрили вогонь по військових. Микола Геник під час допитів розповів про бій наступне: «Ми розстрілювали радянських солдат, які внаслідок нашої засідки опинилися в безпорадному стані, протягом приблизно півгодини, або цілої години... дільниця дороги була густо застелена трупами побитих нами радянських солдат» [8].

Згідно з даними М.Симчича, в бою загинуло 370 більшовиків, 50 замерзло і 50 померло від поранень, а також був вбитий командир полку підполковник Микола Дергачов (згідно з версією упівця, М.Дергачов командував дивізією та мав звання генерал-майор, а був понижений у званні пізніше, щоб применшити і приховати масштаби втрат у тій операції). М.Геник під час допитів у Міністерстві державної безпеки називав цифру – 150 вбитих радянських солдат, а згідно з офіційними радянськими даними загинуло 12 солдат, у тому числі командир конвойного полку № 256 військ НКВС М.Дергачов і його заступник, капітан В. Шишкін, поранено було 22 військовослужбовці та виведено з ладу 3 автомашини. Повстанці ж в бою безповоротно втратили лише трьох бійців [8].

З часом радянській карально-репресивній системі вдалося знищити чи поневолити до в'язниць бійців «Космацької республіки», однак їх військовий спротив став яскравою сторінкою української військової історії та наблизив досягнення Україною незалежності. Перспективи подальших досліджень

вбачаємо в детальному вивченні збройного спротиву УПА в 40-50-х рр. ХХ ст. військово-каральним органам СРСР, який заклав історичні фундаменти формування сучасних Збройних сил України.

Список використаних джерел:

- [1]. Розлуцький, Н. В. (2018) *Боротьба радянського режиму проти українського визвольного руху на території Станіславської області (1944 – 1956 рр.): військовий аспект.* (автореферат дисертації кандидата історичних наук). Івано-Франківськ: Н.р.
- [2]. Патриляк, І.К. & Боровик, М.А. *Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду.* Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М.
- [3]. Кугутяк, М. (ред.) (2009). *Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали. (1939 – 1945)* (Т. 2. Книга 1, с. 462); Івано-Франківськ: КПФ «Лік».
- [4]. Андрухів, І.О. & Француз, А.Й. (2008) *Правда історії. Станіславщина в умовах терору і репресій: 1939 – 1959 роки, історико-правовий аспект. Документи і матеріали.* Івано-Франківськ: Нова Зоря.
- [5]. *Літопис Української Повстанської Армії. Чорний ліс. (1989)* (Том 4. Книга 2, с.78). Торонто: Вид-во «Літопис УПА».
- [6]. *Галузевий державний архів СБУ в Івано-Франківській області.* Ф 4. Нереабілітовані. Спр.507 Микола Генік. Т.1.
- [7]. Андрусак, М. (2001) *Брати грому.* Коломия: Вік.
- [8]. *Галузевий державний архів СБУ в Івано-Франківській області.* Ф 4. Нереабілітовані. Спр.507 Микола Генік. Т.2.

DOI 10.36074/24.04.2020.v5.33

ПЕРЕБІГ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ(1918-1921РР.) НА ВОЛИНІ. ВАСИЛЬ ЧАБАЙ

Воляннюк Лілія Михайлівна

вчитель – методист з історії та суспільствознавчих дисциплін
*Борщівська ЗОШ I-III ст. ім. Я. П. Горошка, Лановецького району,
 Тернопільської області*

УКРАЇНА

На Волині, куди звістка про повалення самодержавства дійшла тільки на третій день, лютневі події 1917 року не викликали такої бурхливої реакції, як у деяких інших губерніях Росії. Але й сюди незабаром докотилась стихія революційної боротьби, набираючи різноманітної форми залежно від конкретного міста, повіту чи волості. Були вони зумовлені як місцевими особливостями, так і не скрізь однаковими зовнішніми впливами.

У Кременецькому повіті, до якого входила Лановеччина, тон і динаміку розвитку подій задавали солдати дислокованих тут військових частин російської армії -- 11-ої армії Південно-Західного фронту, які, глибоко просякнуті більшовицькими настроями, потужно впливали на погляди й